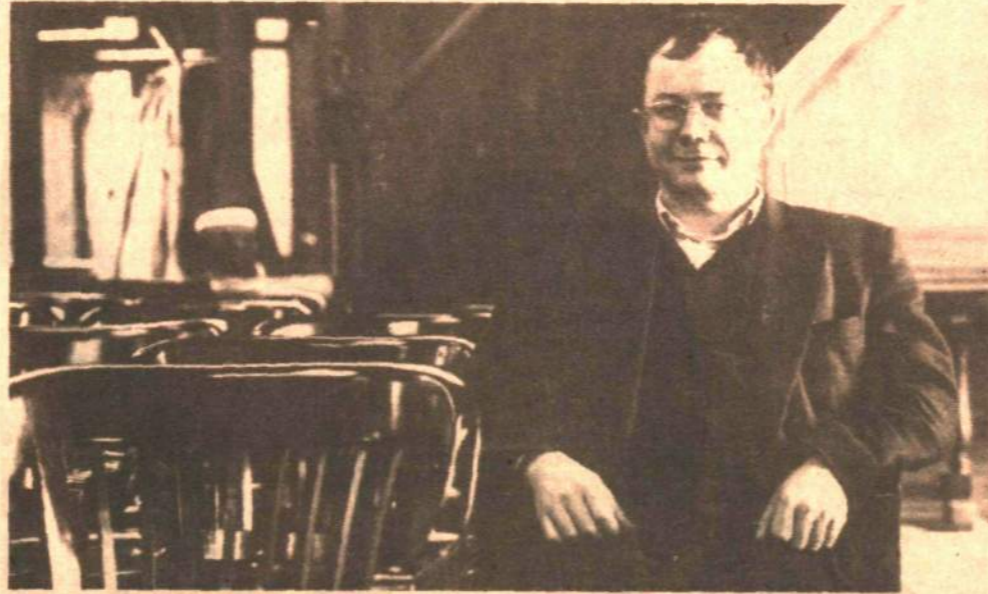

Fransız araştırmacı Roy, İslami hareketlerin ekonominin bireyden bağımsız yönlerini göz önüne almadıklarını söylüyor:

'İslamcı ekonomi' erdeme dayalı

Batılı gözüyle
RADİKAL İSLAM
GELENEKSEL İSLAM
Ruşen Çakır

Fransız Ulusal Bilimsel Araştırmalar Merkezi'nin (CNRS) Çağdaş İran Grubu'nda araştırmacı olarak çalışan Olivier Roy, İran dışında ve belki de daha çok Afganistan üzerine araştırmalarıyla tanınıyor. Roy'un 'Afganistan'da Direniş ve İslam' adlı kitabı 1989 yılında Yöneliş Yayınları tarafından Türkçeye de çevrildi. Son yıllarda çalışma alanına Özbekistan ve Tacikistan Sovyet Cumhuriyetleri Müslümanlarını da katan Roy ile Afganistan ve İran üzerine konuştuk. İslami hareketlerde son yıllarda gözlemlenen değişme ve evrimi yorumlamada geliştirdiği 'neo-fundamentalizm' (yeni köktencilik) kavramını tartıştık.

NEO-FONDAMENTALİZM — Olivier Roy'ya göre İslamcı hareketler artık 'bireysel Müslümanlık' olgusunu öne çıkarıyorlar, 'politik iktidar' hedefini erteliyorlar.

Dünya çapında İslamcıların alternatif bir ekonomi modeli geliştirme çabaları hep başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Çünkü tek ekonomi politika modelleri, erdeme dayalı ekonomi. İdeal İslami ekonomi anlayışı, Müslümanların mükemmel, iyi bir Müslüman haline gelmeleri temelinde dayanıyor.

İran'da devrim bitti. Çünkü dinsel iktidarla politik iktidar artık iç içe geçmiş değil. Tam anlamıyla İslami bir sistem oturtulmadığı için devrimin başarısızlığa uğradığı söylenebilir. Ancak sonuçta İran devletini güçlendirdiği için başarılı. Dinle politikanın iç içe geçmesi, dinin gücünü kırdı.

İslamcılığın laikliğe karşı mücadele ettiği belki de tek ülke Türkiye. Türkiye'de İslamiasasyon, fazla siyasi stratejileri olmayan grupların toplumsal hareketliliği ile yürüyor. Türkiye'deki İslam, diğer ülkelerdekine kıyasla daha az politik.

— İran'ın, bölgenin en demokratik ülkesi olduğu söylenebilir mi?

ROY: Türkiye de dahil mi bu bölgeye?

— Evet.

ROY: İran'da milletvekiliği adaylığında özgürlük olmaması bunu engelliyor. Bunun yanı sıra Türkiye'den daha ileri oldukları yönler de var. Örneğin İran'da Kürtler Kürtçe konuşur. Ama bir devlet görevlisi Kürtçe resmi açıklama yapamaz.

— İnsanların politik yaşama doğrudan katılması olayı nasıl?

ROY: İran'da bir tür depolitizasyon yaşanıyor. Devrimin başarısızlığı insanların politikadan uzaklaştırdı. İnsanlar artık yaşam koşullarının iyileştirilmesiyle daha çok meşgul.

— Politikanın laikleştirilmesinden söz etmiştiniz...

ROY: Bunun birçok anlamı var. Mollalar daha az konuşuyor, üniversite gençleri arasında, Hizbullahi olarak kendilerini tanımlayanlarda da sosyolojik anlamda laik yön çok güçlü

ve İslam devrimine ideolojik atıfların kaybolduğu görülüyor. Yani rejimin İslami bir ideolojik söylemi artık yok.

— Milliyetçi bir söylem mi söz konusu artık?

ROY: Evet, milliyetçi ve devletçi. Daha doğrusu ülke yararı gözetilen bir söylem. Rafsanjani kendisini İran'ı birleştirebilecek, onu yeniden dünyaya katabilecek bir kişi olarak sunuyor. Amaç İran'ı ılımlı ve Ortadoğu'da güçlü bir ülke kılmak.

— Siz dünyadaki İslami hareketleri değerlendirmek için artık "neo-fundamentalizm" terimini kullanıyorsunuz. Bunu açar mısınız?

ROY: On yıl önce İslam devriminden söz eden genç militanlar iktidarı ele geçirme gibi radikal beklentilerinde başarısızlığa uğrayınca, alabildiğine geleneksel bir pratiğe yöneldiler. Bireysel olarak İslami yaşama ve diğer insanları da böyle bir pratiğe çekme. Ben bunu neo-fundamentalizm olarak adlandırıyorum. İktidarı ele geçirmek isteyen kişilerdir.

Öte yandan Türkiye'de ve dünyanın her yerinde Müslüman aydınların ortaya çıktıklarını görüyoruz. Çoğu zaman Batı'da bilgi üreticilere de referans yapıyorlar. İslamcı mühendislerin de rasyonalitenin karşısında olduklarını görüyoruz. Bizim alıştığımız evrimci bakış açısına göre bir toplum gelenekten moderne doğru gider ve modernleştiği de bu tür rasyonel olmayan, bir diğer deyişle dini inanç sistemlerinden veya geleneklerinden giderek özgürleşir.

— Toplantı boyunca değişik tebliğlerde politikadan soğuma ya da ondan giderek uzaklaşma gözlem ve saptaması değişik ülke ve İslami hareketler için yapıldı...

GÖLE — Farklı farklı ülkelerden hareket edip ortak bir noktada, bir saptamada birleşildi. İslami hareketlerin birçoğu üzerine yapılmış mikro düzeyde araştırmalarda siyasetten uzaklaşma diye bir olgunun altı çizildi. Bu, aslında birinci hipotezle birlikte gidiyor. Solcu modele benzeyen, devletin ele geçirilmesi ve toplumun devlet eliyle yukarıdan aşağıya değiştirilmesi modeli, buna jakoben ya da devrimci model de diyebiliriz, İslami hareketlerde çok geçerliydi. İran Devrimi buna bir örnek. Türkiye'deki birçok İslami hareketteki söylem, aslında bu devrimci modele çok yakındı.

Bugün İslami hareketlerin yerleşmesi, daha çok bireye yaklaşması, hatta cemaat ilişkileriyle köprü kurmaya çalışması söz konusudur. Bir anlamda yukarıdan aşağıya İslamlaşma modeli yadsınmakta, bunun İslami fakirleştirildiği ileri sürülmektedir. Yani yukarıdan aşağıya İslamlaşmanın eleştirisiyle siyasi ideolojiden uzaklaşma birlikte gitmektedir.

— Yalnız şu da bir gerçek ki Türkiye'deki İslamcılar dünyanın en önde gelen politik İslami hareketlerini yakından takip ediyorlar, bu konudaki kayda değer bütün eserler Türkçeye çevrilmiş durumda. Yoksa bütün bu ilgi sonunda politikadan soğumaya mı yol açtı?

ROY: 12 yıl aradan sonra Türkiye'ye geldim. Benim için gündelik hayattaki İslamlaşma çok açık. Sokakta bunun birçok işaretini görebiliyorum. Ama politik alanda zayıf. Hele bir Cezayir'le kıyaslandığında. Kısaca Türkiye'de, sindirilmiş, bastırılmış bir kimliğe dönüş görüyorum ben politik bir hareketlilikten çok. Burada neo-fundamentalizm olgusu yeniden karşımıza çıkıyor. Militanların kültürel, toplumsal alanlara kayışı, iyi birer Müslüman olmanın öncelenişini kastediyorum.

— BİTTİ —

— 5 — için geliştirilebilir mi?

ROY: Afganistan, İslam dünyasında devlete karşı ayaklanmanın olduğu tek ülke, bu nedenle söylediklerim ona özgü, ama ekonomik planda genelleme yapılabilir. Tüm dünyada İslamcılar ekonomik bir sistemi, bir modeli yok. Onlara göre İslami bir ekonomik sistem ancak insanların erdemli olmasıyla mümkündür. Diğer bir deyişle İslamcılar belli bir ekonomik model önermek yerine, insanların erdemini şart koşarlar. Afganistan'da İslamcı bir militan, geleneksel üretim ilişkilerini yeniden üretirken bir başka ülkede bir İslamcı militan pazar ekonomisini savunabiliyor.

— Yani dünya çapında İslamcıların alternatif bir ekonomi modeli geliştirebilmelerinin imkânsız olduğunu mu söylüyorsunuz?

ROY: Bu hep başarısızlıkla sonuçlanmıştır, çünkü tek ekonomi politika modelleri erdeme dayalı ekonomi olmuştur. İdeal İslami ekonomi anlayışı Müs-

lumanların mükemmel, iyi bir Müslüman haline gelmeleri temelinde dayanır. Ekonominin bireyden bağımsız ya da özerk yönleri göz önüne alınmaz.

— Buradan İran'a geçmek istiyorum. Afganistan'da cihat bitti diyorsunuz, İran'da da devrim bitti mi?

ROY: İran'da devrim bitti. Bir farkla, İran'da devrimin sonu işleyen gerçek bir anayasaya vardı. İran'da İslamcılar devlete işlerlik veremediler ve sonuçta geride, bir anayasa, oldukça demokratik bir sistem kaldı. Meclis adaylarının belirlenmesinde gerçek bir özgürlük sağlandığı zaman gerçek demokrasiye daha da yaklaşılacak.

— Çok karamsarsınız...
ROY: Muhtemel tek siyasi çözümün iki kamp arasında, mücahitlerle Kabil hükümeti arasında olduğunu düşünüyorum. Cihadın Afganistan'da artık bir geleceğinin olmadığını, zaten cihadın da kalmadığını düşünüyorum. Artık insanların politik bağlanmalarında İslam, belirleyici öğe değil. Radikal İslamcı bir lider ile radikal komünist bir generalin işbirliği yap-

masından sonra. Çünkü ikisi de aynı etnik gruptan geliyorlar. Yani etnik çatışmalardan başka bir şey yok.

— Buradan İran'a geçmek istiyorum. Afganistan'da cihat bitti diyorsunuz, İran'da da devrim bitti mi?

ROY: İran'da devrim bitti. Bir farkla, İran'da devrimin sonu işleyen gerçek bir anayasaya vardı. İran'da İslamcılar devlete işlerlik veremediler ve sonuçta geride, bir anayasa, oldukça demokratik bir sistem kaldı. Meclis adaylarının belirlenmesinde gerçek bir özgürlük sağlandığı zaman gerçek demokrasiye daha da yaklaşılacak.

— Çok karamsarsınız...
ROY: Muhtemel tek siyasi çözümün iki kamp arasında, mücahitlerle Kabil hükümeti arasında olduğunu düşünüyorum. Cihadın Afganistan'da artık bir geleceğinin olmadığını, zaten cihadın da kalmadığını düşünüyorum. Artık insanların politik bağlanmalarında İslam, belirleyici öğe değil. Radikal İslamcı bir lider ile radikal komünist bir generalin işbirliği yap-

ama böyle değil. Tam anlamıyla İslami bir sistem oturtulmadığı için devrimin başarısızlığa uğradığı söylenebilir. Ancak sonuçta İran devletini güçlendirdiği için başarılı olduğu da doğru.

Diğer bir deyişle anayasal sistem, İslami sistemden daha iyi işledi. Bugünün İran'ı, Şah döneminin İran'ından daha demokratik olduğu için devrim başarılı, ama devrim İran toplumunu İslamlaştırmada başarılı olamadı. Örneğin devrimden bu yana bireylerin pratikte dini yaşamaları giderek azaldı. Dinle politikanın iç içeliği dinin gücünü öldürdü.

Batı'daki İran imajı yanlış

— Anlattıklarınız Batı'da çizilen İran imajıyla çok çelişiyor...

ROY: Evet, Batı'nın çizdiği imaj tamamıyla yanlış. İran'da gündelik yaşam Suudi Arabistan'dan daha az denetlenip be-

lirlerlemeye karşı, sanayi medeniyetinin, hatta tüm medeniyetin karşısında duran insanlar olarak görüldü. Türkiye planında ise Kemal reformların başarısızlığa uğraması ya da tehdit altında kalması olarak bakıldı. Ancak ideolojik söylem düzeyinde değil de daha sosyal bilimsel gözlemlerle baktığımızda görüyoruz ki bu tür yeni İslami hareketlerin ortaya çıkışında modernle geleneksel zıtlığını korumamız çok zor.

Bugün İslami hareketlerin yerleşmesi, daha çok bireye yaklaşması, hatta cemaat ilişkileriyle köprü kurmaya çalışması söz konusu. Bir anlamda yukarıdan aşağıya İslamlaşma modeli yadsınmakta, bunun İslami fakirleştirildiği öne sürülmektedir. Bu eleştiriyi, siyasi ideolojiden uzaklaşma birlikte gitmektedir.

Yeni aktörler ortaya çıktı. Birincisi kentliler; genç, okumuş, hatta çoğunluğu laik eğitimden geçmiş insanlar. Bu kişilerin davranışlarında geleneksel ile modernin birbirine girdiğini görüyoruz. Hatta bu hareketler radikalleştiği modernliğe karşı tepkinin neredeyse daha az olduğunu, modernliği daha çok söylemlerinin içerisine aldıklarını gözlemleyebiliriz.

Türbanlı öğrencilere baktığımızda, unutmamalı ki bunlar köylerdeki, okumayı reddeden, gelişmeye karşı çıkan insanlar değil, tam tersine belki de cahil-aydın ikilemini kırmak isteyen, "Müslüman da aydındır, aydın olabilir"

'Geleneksel İslam / Radikal İslam' başlıklı uluslararası toplantının düzenleyicisi Doç. Nilüfer Göle

'İslamcılar siyasetten uzaklaştı'

Doç. Nilüfer Göle, türbanlı öğrencilerin okumayı reddeden, gelişmeye karşı çıkan insanlar değil, cahil-aydın ikilemini kırmaya çalışan kişiler olduğunu söylüyor. (Fotograf: Manuel Çıtak)

Boğaziçi Üniversitesi öğretim üyelerinden sosyolog Doç. Nilüfer Göle ile düzenleyicisi olduğu "Geleneksel İslam / Radikal İslam" başlıklı uluslararası yuvarlak masa toplantısının genel bir değerlendirmesi üzerine konuştuk:

— Geleneksel İslam/Radikal İslam toplantısından ne hedeflenmişti?

GÖLE — Bu toplantı, esasında bundan üç sene önce başlamış olan bir çalışma grubunun devamıdır. Bundan önce iki kere toplanmıştık. Bu çalışmaların sonunda da bir kitap yayımladık: "Intellectuels et Militants de L'Islam Contemporain" (Çağdaş İslam'ın Aydın ve Militanları). Hedeflenen, yeni nesil sosyologların, araştırmacıların yola çıkarak farklı bir bakış açısıyla İslami hareketleri açıklamaya, tanımlamaya çalışmasıdır. İstanbul'da toplandığımızda bir dil birliği geliştirdiğimizi gördük. Başlangıç noktasıyla bugünkü saptamalar arasında farklılıklar var.

En önemli hipotezlerden biri, 70'li, 80'li yıllarda yukarıdan aşağıya İslamlaşma projeleri, stratejileri hükümet, yani çok politikleşmiş bir İslam esas damgayı vuruyorsa bu İslami hareketlerin, son on yılda artık giderek daha yerleştiklerini, cemaat bazının daha da geliştiğini saptadık. Bu anlamda da geleneksel İslam ile radikal İslam arasında geçişlerin olduğunu görüyoruz. İslam yerel bir boyut kazandıkça görmekteyiz ki geleneksel İslam ile radikal İslam daha da iç içe yaşamaya başlıyor.

— Geleneksel İslam ile radikal İslam derken neyin kastedildiğini biraz daha açabilir misiniz?

GÖLE — Genelde İslami hareketler ortaya çıktığında genel kanı geleneksel İslam'ın, modernliği reddeden bir İslam'ın rövansı söz konusu olduğu yolunda. Bun-